

Zhmerynka on August 7, 1919, during which the main purpose of bomb attacks was the Bolshevik armored trains.

The question of the strength of the Military Air Fleet of Ukrainian People's Republic is considered in detail. It is established that the aviation and aeronautical forces as of mid-August 1919 numbered 627 servicemen (73 officers and 554 soldiers), 22 combat aircraft and 4 tethered aerostats.

The participation of the Military Air Fleet of Ukrainian People's Republic in the war against the Armed Forces of South Russia under the command of General Anton Denikin in the autumn of 1919 is highlighted. The author comes to the conclusion that the fighting efficiency of Ukrainian military aviation during this period was low primarily due to technical deterioration of airplanes, shortage of ammunition and mass Typhoid disease of personnel. Information about a number of missions with the purpose of reconnaissance and dissemination of agitation and propaganda literature has been preserved. At the same time, some Ukrainian aviators deserted and flew to the enemy. In November 1919 the Military Air Fleet of Ukrainian People's Republic completely lost its fighting capacity, and its revival became possible only in the spring of 1920 thanks to the support of Poland.

Key words: *Military Air Fleet, Ukrainian People's Republic, aviation, aeronautics, Kamianets-Podilskiy, Viktor Pavlenko.*

Отримано: 15.10.2017

УДК 378.091.6(477)

С. В. Поліщук

ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА В УКРАЇНІ В 20-х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

В статті автор аналізує стан вітчизняної освіти і шкільництва в період створення і розбудови Української держави, яким є 20-ті роки ХХ століття. Звертається увага на те, що освіта в Україні в часи російського самодержавства практично була знищена, підкреслюється важливість пізнання історичної правди, щодо її відродження.

Автор статті наголошує, що ініціатором розбудови національної освітньої системи в 20-х роках були передові політичні діячі і представники української інтелігенції. Значне місце в статті приділено аналізу тогочасних видань, в яких відомі педагоги-просвітителі (С. Русова, Г. Іваниця, І. Юцишин, Ф. Сушицький, С. Воробійов, А. Готалов-Готліб, А. Костюченко, В. Кравченко і ряд інших), вказують на необхідність реформування системи освіти в Україні.

Разом з тим, в статті багато уваги приділено дослідженню тогочасних педагогічних форм, які безпосередньо приймали необхідні рішення і ухвали щодо відродження і розбудови національної системи освіти і шкільництва, а саме: рішенням і постановам І Українського педагогічного з'їзду, І Всеукраїнського вчительського з'їзду, ІІ Всеукраїнського учительського з'їзду і іншим.

В статті підкреслюється важливість введення обов'язкового вивчення предметів українознавства в середніх навчальних закладах і прийняття Закону «Про обов'язкове навчання української мови і літератури, а також історії і географії України по всіх середніх школах».

Одночасно автор звертає увагу на те, що розбудова національної освітньої системи і шкільництва в Україні не проходила гладко. Так, уже починаючи з 1926 року, російський уряд все більше втручається в освітні справи України, нав'язуючи їй свою освітню проросійську систему, висунувши «теорію боротьби двох культур».

На основі проведених досліджень, автор статті підкреслює, що після встановлення радянської влади в Україні, вибудувалась принципово нова система народної освіти і виховання дітей і молоді – система «соціального» виховання.

Ключові слова: шкільництво, система, освіта, з'їзди, навчання, виховання, рішення, заклади освіти, реформи, завдання.

Революційні події 1917 року дали поштовх національно-культурному відродженню України. Політичні діячі, представники української інтелігенції, стурбовані низьким рівнем вітчизняної освіти й шкільництва, заговорили про необхідність розбудови національної школи. Відповідно, на порядок денний постало питання педагогічної освіти. Вирішення його продовжувалося і в 20-х рр. ХХ ст.

Слід відмітити, що дослідженню і вивченню історичних передумов становлення і розвитку педагогічної освіти в Україні в 20-х рр. ХХ ст. багато уваги приділяли і продовжують приділяти ряд провідних вчених-педагогів нашої держави. Серед них вагомих внесок зробили такі відомі вчені як: А. Агафонова, О. Барило, Л. Березівська, А. Бондар, А. Ваховський, В. Вихрущ, В. Глузман, Н. Гупан, Н. Дем'яненко, П. Дроб'язко, Л. Дуднік, І. Зайченко, В. Кравець, В. Кремінь, А. Курило, В. Луговий, О. Сухомлинська, Т. Петрова, А. Прокопенко, С. Поліщук, А. Растригіна, М. Фіцула, В. Ягупув і ряд інших. Попри ряду здобутків зазначена проблема потребує подальшої розробки, що і зумовило появу даної статті.

Процеси, які мали місце в державі та в освітній галузі України в 1917-1920-х роках, безумовно, позначилися на розвитку шкільництва і на реформування вітчизняної освіти взагалі.

Уже з перших днів революції на чолі практичної реалізації цієї справи, як стверджує І. Передрій, стають громадські організації, просвітні товариства, кооперативи та органи місцевого самоврядування, здебільшого земства [10, с.85]. Розпочався активний пошук шляхів реформування і відродження національної школи. Процес реформування системи освіти в Україні в період з 1917 по 1920 рр. знайшов найбільше й найповніше віддзеркалення в журналі «Вільна українська школа», який у 1917 році був заснований Всеукраїнською вчительською спілкою на чолі з С. Русовою. Журнал користувався великим попитом учителів (друкований обсяг 5 тис. примірників). На його сторінках педагоги аналізували стан освіти в дореволюційний час, висвітаювали зміни, що відбулися в сучасний їм період, а також розробляли основи майбутньої системи освіти. [2].

Часопис друкує дуже важливі й потрібні для розбудови вітчизняної освіти праці відомих педагогів-просвітителів цієї доби.

Г. Іваниця в статті «На порозі нової школи» (1918) зробив глибокий аналіз стану реформування освіти в Україні. До того ж він не тільки висвітлює принципи здійснення реформи, а й дав конкретні рекомендації для реформування та запропонував свою модель втілення її в життя [7, с.92].

Заслугове на увагу викладена на сторінках часопису рубрика «Про нижчу школу на Україні», в якій відомий вчений-педагог І. Ющишин, аналізуючи стан початкової освіти в Україні у 1917 році, констатував, що на з'їзді «Просвіт» (скликаний відділом позашкільної освіти при Генеральному секретаріаті 20 вересня 1917 року) визнали за необхідне українізувати всі школи із забезпеченням прав меншостей. [17, с.94]. Викликає певний інтерес і науковий доробок О. Дорошкевича, який у рубриці «Огляд життя середньої школи» вказує на необхідність реформування системи управління освітою і впровадження в школи українознавства [5, с.98].

Про необхідність реформування вітчизняної школи і здійснення українізації говорив у рубриці «Про вищі українські школи на Україні» відомий педагог того часу Ф. Сушицький. Він звертав увагу на необхідність впровадження у вищі навчальні заклади викладової української мови та українознавства [15, с.108-109].

5-6 квітня 1917 року в Києві (за ініціативи голови Центральної Ради М. Грушевського) на Першому українському педагогічному з'їзді ухвалили резолюцію щодо розвитку українського шкільництва. Висловлювалась також думка про необхідність організації українського народного університету [1, с.121-122].

У постанові Першого всеукраїнського професійного учительського з'їзду йшлося про підготовку вчительських кадрів, відкриття курсів для вчителів із загальноосвітніх та педагогічних предметів, відрядження молодосвідчених учителів до шкіл з добре налагодженим навчально-виховним процесом, створення педагогічних виставок, педагогічних музеїв, бібліотек, улаштування науково-педагогічних екскурсій, відкриття учительських семінарій та інститутів, підвищення кваліфікації учителів.

На II Всеукраїнському учительському з'їзді, який відбувся 13-15 серпня 1917 року в Києві, ухвалили розпочати українізацію початкових шкіл [1, с.411]. Учительський форум проголошував, що школа в Україні має бути національно-демократичною, а мовою навчання і виховання, мовою науки мусить бути українська. Для завершення розвитку української науки українською мовою має бути створена Українська академія наук. Проголошувалось також право всіх громадян України на нижчу, середню і вищу освіту, вказувалось, що держава повинна забезпечувати освіту й виховання національних меншин України їхньою рідною мовою через відкриття шкіл чи класів для них [1, с.344].

Відтак всеукраїнські з'їзди фактично завершили роботу зі створенню плану розбудови національної освіти та організації українського вчителства. Нова школа мала стати демократичною і українізованою, передбачалось ліквідувати багатоступеневість та створити єдину початкову школу з обов'язковим без-

коштовним в ній навчанням та з наступним продовженням навчання у середніх, середніх спеціальних та вищих навчальних закладах. Складовою частиною побудови нової національної школи вважалось створення мережі навчальних закладів для підготовки та перепідготовки вчителів і ліквідації неписьменності дорослого населення. Для цього пропонувалося відкрити кафедри, курси української мови у педагогічних інститутах, нові гуманітарні вищі навчальні заклади і педагогічні училища, створити Педагогічну академію та Українську академію наук, заснувати педагогічний журнал, реорганізувати наявні й відкрити нові публічні бібліотеки та інше [2, с.267-268].

Попри труднощі (як фінансові, так організаційні і політичні), до осені 1917 року відкрили 53 українські гімназії, загальна кількість на той час становила 800, а на кінець 1918 року – 828.

Чітко було сформульоване питання про ліквідацію безграмотності і про необхідність навчання всіх дітей шкільного віку. В зв'язку з цим 28 січня 1918 року була прийнята відповідна постанова Міністерства народної освіти УНР «Про всенародне навчання», в якій зазначалось, що в Українській Народній Республіці всім дітям шкільного віку повинна бути забезпечена можливість отримати безплатну освіту в добре зорганізованій загальноосвітній школі.

Важливим кроком на шляху побудови національної школи стало введення обов'язкового вивчення предметів українознавства в середніх навчальних закладах. Закон «Про обов'язкове навчання української мови і літератури, а також історії та географії України по всіх середніх школах» (1 серпня 1918 р.) вводив з 1918/19 навчального року в усіх загальноосвітніх середніх, професійних, комерційних та інших школах, учительських семінаріях та інститутах, духовних семінаріях обов'язкове викладення кожного з навчальних предметів не менше двох годин на тиждень [8, с.56].

Доба визвольних змагань, попри складність і суперечливість політичної ситуації, прорахунки в галузі розбудови національної освіти і українізації, стала для України періодом небаченого розвитку української культури, національного відродження в усіх сферах суспільного життя. І хоча в постановах з'їздів та інших нормативних документах щодо організації освітньої галузі в Україні йшлося переважно про організацію школи й не було рекомендацій про використання зарубіжного педагогічного досвіду, можна помітити, що багато положень (демократизація управління освітою, розширення повноважень педагогічних рад, до складу яких включались учні, створення органів учнівського самоврядування) приймались саме під впливом ідей зарубіжної реформаторської педагогіки.

Починаючи з грудня 1919 року, в Україні остаточно утвердилась радянська влада. Спершу українські більшовики, як відзначає М. Фіцула, не мали чіткого плану розбудови системи освіти в Україні й усю свою діяльність спрямували на ліквідацію старої системи освіти, відокремлення школи від церкви, формування нового апарату управління освіти. Нову українську систему осві-

ти вони намагалися будувати за російським зразком. У зв'язку з цим у травні 1919 року видали «Положення про єдину трудову школу УРСР», в основу якого поклали чинне в Радянській Росії «Положення про єдину трудову школу», що передбачало запровадження безкоштовного і спільного навчання дітей обох статей з восьми років, загальноосвітній і політехнічний характер освіти, заборону релігійного виховання, запровадження продуктивної праці дітей. Скасовувалися перевідні та випускні іспити, домашні завдання, п'ятибальна система оцінювання знань [16, с.540].

Як бачимо, в Україні після встановлення радянської влади вибудовувалась принципово нова система народної освіти і виховання дітей і молоді. Її зміст, завдання, організаційні форми визначалися партійними та урядовими постановами. Водночас на початку 20-х років освіта в Україні формувалася в умовах певної самостійності й творчості щодо розв'язання освітянських питань, а тому мала свою специфіку. Народний комісар освіти Г. Гринько, призначений на цю посаду в 1920 році, єдино правильною за тих умов вважав систему «соціального виховання».

Характеризуючи сутність соціального виховання, Г. Гринько підкреслював, що таке виховання є всезагальною організацією дитинства, створенням колективного життя всього дитячого населення, не вихідною точкою, а кінцевою метою розвитку соціуму, оскільки воно передбачає повне скасування розпорошеності дітей між індивідуалістичними сім'ями, а це неможливо зробити без організації соціалістичного господарства та зміни всього устрою життя [2, с.287].

Не випадково в липні 1920 року наркомос України ухвалив «Декларацію про соціальне виховання дітей», у якій пропонувалась концепція соціального захисту дитячого населення, оскільки в умовах розрухи, голоду, громадянської війни дітей потрібно було не тільки навчати й виховувати, а й рятувати. Для практичної реалізації цієї концепції в країні й запроваджувалась система соціального виховання, яка охоплювала дітей від народження до 15 років [44, с.9-11].

В основу цієї моделі лягло також твердження про те, що зі зміцненням радянської влади і розбудовою соціалістичного суспільства роль сім'ї у виховному процесі дитини зменшиться, оскільки сім'я не буде (внаслідок наданої їй свободи) довготривалою. А отже, турботу про дитину повинно взяти на себе суспільство, держава. Виходячи із цього, декларація й висунула ідею так званого «захисту дитинства», завданням якого було: взяти на облік всіх дітей до 15-ти років, які вже ввійшли до системи соціального виховання, і тих, що не відвідують жодної освітньо-виховної установи; використати всі засоби для забезпечення кожній дитині усіх її прав на матеріальне утримання, виховання, освіту, охорону здоров'я; виділити дитину «з вулиці», передати через колектор або розподільник до виховного закладу (боротьба з безпритульністю); захистити права і тієї дитини, що живе в сім'ї, але потребує певної соціальної допомоги.

Для цього наркомос УРСР запропонував розгорнути цілу низку відповідних установ:

- майданчики різних типів, які мали функціонувати в основному в літній період і вилучати дітей «з вулиць», організовуючи їхній побут;
- дитячий садок, школа-клуб неповного дня, денний дитячий будинок, дитячий садок або школа повного дня;
- дитячі будинки, які мали забезпечувати повне влаштування дітей, їх харчування і навчання;
- дитячі містечка (об'єднані дитячі будинки);
- заклади та установи охорони дитинства (колектори, розподільники, приймальники, тощо);
- заклади для дефектних дітей.

Такою ж, на думку керівників українського наркомосу, мала бути мережа закладів, яка забезпечувала б навчання і виховання дітей та молоді. До того ж досить цінним, на наш погляд, в українській системі освіти було те, що вона охоплювала всі аспекти життя дитини (здоров'я, освіти, виховання). «Декларація про соціальне виховання дітей» 1920 року, яка значною мірою визначила спрямованість розвитку педагогічної теорії і практики в Україні в 20-ті роки, вимагала пошуку нових педагогічних ідей і підходів.

Наркомос України здійснює реформування вітчизняної загальноосвітньої школи, у зв'язку з чим нарком Г. Гринько 4 липня 1920 року видає постанову «Про переведення в життя семирічної єдиної Трудової школи», згідно з якою всі три- і чотирирічні початкові школи перетворюються в семирічні трудові школи [11, с.509-512].

Про трудову школу йшлося і в прийнятому наркомосом декреті «Про навчально-професійно-технічну повинність» від 10 грудня 1920 року, згідно з яким для ліквідації технічної безграмотності, а також у зв'язку з гострою потребою в кваліфікованій робочій силі, яку переживала промисловість, і в зв'язку з необхідністю швидкого поповнення рядів кваліфікованих працівників-спеціалістів «всі робітники у віці від 18 до 40 років об'являються зобов'язаними до навчально-професійно-технічної повинності. І тільки особи, які мають підготовку в обсязі не нижче бувших ремісничих училищ або ж які навчаються в технічних навчальних закладах (вечірніх технікумах, робочих факультетах та інше) можуть бути звільнені від навчальної повинності» [12, с.788-790].

Наркомос для реалізації завдань шкільного будівництва видав декрет «Про шкільну повинність робітників соціального виховання». В ньому вказувалось, що для політичного виховання і покращення педагогічної кваліфікації необхідно всіх робітників соціального виховання до 40 років включно оголосити такими, що підлягають шкільній повинності [200, с.67-68].

Для визначення основних шляхів розбудови національної школи 5 березня 1921 року був скликаний V Всеукраїнський з'їзд Рад, який прийняв резолюцію «Про народну освіту». У цьому документі ставилось завдання створити мережу установ соціально-

го виховання, професійних навчальних закладів, та закладів позашкільної освіти, організувати у всіх великих центрах України робітничі факультети, щоб забезпечення робітникам і незалежним селянам реальний доступ до опанування вищою освітою [13, с.106-107].

Зміст і основні положення «Декларації про соціальне виховання дітей», інші важливі нормативні документи були законодавчо затверджені прийнятим в листопаді 1922 року «Кодексом законів про народню освіту У.С.Р.Р.».

Як відзначає Л. Артемова, Кодекс створив належне правове поле для функціонування освітньої системи держави. Це був перший і єдиний такий документ в колишньому СРСР. Подібного зібрання законів не існувало в жодній союзній (радянській) республіці. Саме в Кодексі знайшли своє юридичне закріплення усі теоретичні і практичні напрацювання широкого загалу українських освітян.

Крім цього, Кодекс визначив мету виховання й освіти, яка полягала у формуванні нового покоління людей соціалістичного суспільства з матеріалістичним світоглядом, з психологією колективіста, з ґрунтовною і необхідною для суспільства кваліфікацією. Тобто як виховання, так і освіта повинні були бути направлені на формування людей нового типу, які були б здатні підтримувати диктатуру пролетаріату, знищити класове і створити нове суспільство, бути провідниками ідей комунізму [2, с.290-291].

У пункті 189 Кодексу законів про освіту підкреслювалось, що в дитячих закладах дозволяються всі форми організації дітей як тимчасові, так і постійні, які об'єднують дітей в праці, розвивають їхню громадську самодіяльність й дух товарищескості та допомагають освіті виховувати їх у соціалістичним дусі.

Ідея соціального виховання лежала також в основі реформування дошкільної освіти. Думка про те, що виховний та навчальний процес повинен бути цілісним і єдиним, вимагала злиття всіх типів навчальних і виховних закладів воедино – в дитбудинок. В травні 1921 року була скликана Перша всеукраїнська нарада з дошкільного виховання, яка прийняла досить сміливу ухвалу: «Діти дитячого садка до школи не переводяться. Дитячі садки перетворюються у денні дитячі будинки» [14]. Це ще раз засвідчило про те, що дитячий будинок визнавався основною ланкою виховного і навчального процесу. Саме з ним пов'язувалось виховання нової людини.

Таке бачення проблеми було, звичайно, помилковим, однак засвідчувало, що українська освітня система своєрідна, самобутня, що українські освітяни шукають свої неординарні шляхи реформування освіти, подолання безграмотності і розбудови шкільництва.

Виховання дітей у дитячих закладах, як відзначалося у poradнику «Соціальне виховання дітей», переслідувало три основні завдання:

1. «Виховання фізично й розумово здорових та кріпких громадян Робітничо-Селянської республіки..., здатних словом і вчинком захищати революцію робітничої класи від внутрішньої та зовнішньої контрреволюції;

2. Практичне ознайомлення дітей з процесами й знаряддями праці та навчання для їх головних теоретичних знаннів про ці процеси;

3. Навчання дітей у відповідному до їх віку обсягові загально-освітнім та технічним знанням з метою загального розвитку та підготовки до спеціалізації в закладах Головного Комітету професійної освіти» [14].

Як бачимо, що, крім ідейно-політичного спрямування виховання дітей, йдеться про гармонійний розвиток дитини. До того ж основна увага зверталась на роль праці в житті дітей як засобу їх підготовки до самостійного і активного життя. Не важко помітити, що ці завдання віддзеркалювали окремі позиції ідей і течій зарубіжної реформаторської педагогіки кінця XIX – початку XX століття, в яких також наголошувалось на визначальній ролі праці у виховному процесі дітей та молоді [14, с.872].

Після 15 річного віку, тобто після закінчення відповідного закладу соціального діти не залишались напризволяще. Вони мали і надалі бути в «полі зору» відповідних державних структур, які сприяли забезпеченню їх переходу до різноманітних професійних шкіл – від курсів до вузів. Відповідні органи наркомосу мали організовувати для дітей випускного віку, що не вмістилися до професійних шкіл, патронат, допомагати влаштуватися на службу, піклуватися про них доти, доки діти не будуть спроможні жити самостійно.

Важливим завданням освітян України в досліджуваній період було забезпечення загальної обов'язкової освіти. Зауважимо, що в більшості західноєвропейських країн початкова освіта була проголошена обов'язковою в другій половині XIX століття. Наприклад, в Англії ця норма вводилась Законом про початкову освіту 1870 року. На початку XX століття була зроблена спроба прийняти відповідний закон і в Російській імперії. Проте до революції 1917 року це завдання не було виконане. Тому більшовицькі уряди України, Росії та інших республік ставили амбітне завдання – забезпечити всезагальну грамотність населення. Причому йшлося не тільки про дітей, а й про дорослих.

У травні 1921 року Рада народних комісарів прийняла постанову «Про боротьбу з неписьменністю», за якою населення республіки віком від 6 до 50 років повинно було вчитися читати й писати. Уряд прекрасно розумів, що без належної освіти, без зростання самосвідомості населення неможливо відстояти національні інтереси.

На виконання цієї постанови Рада народних комісарів прийняла декрет «Про забезпечення культурно-просвітительських і навчально-виховних закладів приміщеннями» (13 червня 1921 р.)

[4, с.348]. У цьому документі підкреслювалось, що для зміцнення і поліпшення навчально-виховної справи і широкого розвитку культурно-просвітительських закладів республіки необхідно закріпити за наркомосом для використання за прямим призначенням всі спеціально пристосовані для культурно-просвітительських і навчально-виховних цілей будівлі і приміщення, які знаходяться в його користуванні, а також передати в його розпорядження будівлі і приміщення, пристосовані для тих самих цілей і зайняті нині іншими закладами [4, с.348].

Рада народних комісарів прийняла низку законодавчих актів, направлених на поліпшення освітянських потреб. На це були налаштовані й інші урядові постанови і заходи. Так, у 1924 році була скликана VIII конференція Комуністичної партії (більшовиків) України, яка багато уваги приділила ліквідації неписьменності й малописьменності дорослого населення, боротьби з безпритурністю і бездоглядністю дітей та молоді.

Цілком зрозуміло, що завдання, пов'язане з ліквідацією неписьменності і забезпеченням загальної середньої освіти теж було детерміноване досвідом зарубіжних країн та ідеями демократизації освіти й рівного права на її отримання для всіх громадян. З іншого боку, це завдання та пошук шляхів його практичної реалізації стимулювали інтерес вітчизняних освітян до реформаторської педагогіки.

Важливим напрямом освітньої політики українського наркомосу в 20-х роках була організація дослідних і дослідно-показових установ, діяльність яких направлялася на впровадження в практику нових теоретичних розробок. Ще в 1922 році було прийняте «Тимчасове положення про дослідно-педологічні станції Головоцвиху наркомосу УРСР». У цьому документі підкреслювалося, що дослідно-педологічна станція повинна проводити консультування педагогічних працівників, вивчати практичний досвід у закладах соціального виховання, проводити обмеження учнів, здійснювати методичну роботу й об'єднувати всі дослідницькі заклади Головоцвиху. Зверталася увага на те, що станція повинна стати лабораторією науково-педагогічної роботи, музеєм матеріалів, літератури, дидактичних посібників із соціального виховання, а також інформаційним і пропагандистським центром. Слушне зауваження щодо назви цих установ зробила Л. Дуднік, яка вказувала, що 24 листопада 1922 року на засіданні пленуму науково-педагогічного комітету Головоцвиху ухвалили змінити назву станції, назвавши її «дослідна станція Головоцвиху». З цього часу в науковій літературі як рівнозначні стали використовуватися терміни «дослідно-педологічна станція», «дослідно-педагогічна станція» або «дослідна станція» Головоцвиху [6, с.88].

Була створена центральна дослідно-педологічна станція в Харкові, а також дослідно-педологічні станції в Києві, Одесі, Катеринославі. Схожі структури створювалися при губернських науково-педагогічних кабінетах, інститутах народної освіти. Вже в 1922 році за кожною науково-дослідною педологічною станцією закріпили дослідні та опорні установи соціального виховання.

Із масових закладів соціального виховання виділили по одному закладу кожного типу в тих губерніях, де були дослідно-педагогічні станції. В жовтні 1924 року на сесії науково-педагогічного комітету наркомосу затвердили «Положення про дослідні заклади з соціального виховання». Вони розглядались як експериментальні майданчики дослідно-педагогічних станцій, мета яких полягала в експериментальній перевірці форм й методів роботи, які практикуються або пропонуються до використання в масових закладах соціального виховання різних типів.

Окрім центральних дослідних закладів, які, як уже зазначалось, створювалися в містах, де існували дослідно-педагогічні станції і були представлені всіма типами навчально-виховних закладів (дитячий садок, дитячий будинок, семирічка, бібліотека, клуб, спеціальні заклади), організовувались і місцеві дослідні заклади, представлені в основному школами, які працювали в структурі губернських науково-методичних комітетів. За кожним центральним дослідним закладом закріплювався працівник науково-дослідної педагогічної станції, в обов'язки якого входило досконале вивчення ефективності організації навчально-виховного процесу шляхом відвідування занять і виховних заходів, проведення контрольних замірів знань, виявлення труднощів і проблем, з якими стикався педагогічний колектив закладу.

Вищезазначене дає підстави стверджувати, що в першій половині 20-х років в Україні існувала власна оригінальна освітня система й проводилась самостійна освітня політика, яка загалом створювала сприятливі умови для використання найбільш передових для того часу ідей зарубіжної реформаторської педагогіки.

Однак, уже починаючи з 1926 року, російський уряд все більше втручається в освітні справи України. Один за одним усуваються від управління освітою державні чиновники, які стояли на засадах українізації і розбудови національної освіти, – Г. Гринько, Б. Блакитний, О. Шумський, М. Скрипник та інші. На їх місце призначаються проросійські і російські керівники: Д. Лебідь, Л. Каганович, В. Чубар та інші, що обстоювали так звану «теорію боротьби двох культур», з якої випливало, що російська культура в Україні пов'язана з прогресивним пролетаріатом і містом, натомість культура українська – з відсталим селянством і селом, відтак російська культура рано чи пізно переможе і обов'язок комуністів полягає в тому, щоб підтримати цей «природний процес».

Після XV з'їзду ВКП(б), який відбувся в грудні 1927 року, розпочалося уніфікація освітніх систем. Впродовж 1928 року в українських педагогічних виданнях українські фахівці (С. Воробйов, А. Готалов-Готліб, А. Костюченко, В. Кравченко, В. Ястржембський та ін.) активно обговорювали цю проблему.

У дискусії визначились три точки зору: 1) основою уніфікації повинна стати система освіти УРСР, яку треба брати за орієнтир; 2) питання про уніфікацію освітніх систем передчасне, і кожна республіка повинна мати свою освітню систему; 3) необхідно взяти краще із освітніх систем України і Росії і поєднати.

У квітні 1930 року на II Всесоюзній партійній нараді з питань народної освіти ухвалили створити єдину для всієї країни систему освіти, яка багато чого запозичувала з української моделі. З прийняттям партійних постанов про школу на початку 30-х років перевагу віддали загальноосвітній підготовці дітей та молоді. Уніфікація освітніх систем, політизація та ідеологізація освітньої діяльності, усунення методологічного плюралізму в педагогіці, встановлення сталінської диктатури.

Фактично з 1929 року розгортається жорстока терористична боротьба з ядром української нації, її інтелектуальною елітою, досягненнями української науки і культури.

Остаточно українізацію як принцип освітньої державної політики скасували на листопадовому пленумі ЦК КП(б)У 1933 року, який поставив завдання серйозної розчистки «ділянок теоретичного фронту» від націоналістичних ідей і дав старт політичним звинуваченням і дискредитації теоретичних надбань вітчизняної педагогіки 20-х років.

Освітні реформи більшовицького уряду, розпочаті в 1920 році, призвели до створення в Україні особливої, оригінальної системи соціального виховання, що відрізнялась від освітніх систем інших радянських республік, а саме: впровадження комплексних програм, нових форм і методів навчання, організація дослідних освітніх установ та інші нововведення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Алексюк А. Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія: підруч. для студ., аспір. та молодих викладачів навч. закл. Київ: Либідь, 1998. 560 с.
2. Артемова Л. Історія педагогіки України: підручник. Київ: Либідь, 2006. 424 с.
3. Декларація Нарком освіти УСРР про соціальне виховання дітей // *Вісн. Нар. комісаріату освіти УСРР*. 1920. № 1. С. 9–11.
4. Декрет Совета Народных Комиссаров «Об обеспечении культурно-просветительных и учебно-воспитательных учреждений помещениями» // *Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины*. Харьков, 1921. С. 348.
5. Дорошкевич О. Огляд життя середньої школи // *Вільна укр. шк.* 1917. № 2. С. 98–108.
6. Дуднік Л. Педологічна служба в школах України (20-ті – перша половина 30-х років ХХ століття): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Луган. держ. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2002. 183 с.
7. Іваниця Г. На порозі нової школи // *Вільна укр. шк.*, 1917. № 2. С. 92.
8. Мацейків Т. Українізація шкільної освіти в добу визвольних змагань (1917–1919 рр.) // *Зб. наук. праць; спец. випуск «До витоків становлення укр. пед. думки»*. К.: Наук. світ, 2002. С. 55–59.
9. Народна освіта, наука і культура в Українській РСР: статист. зб. / Центральне статистичне управління УРСР. Київ: Статистика, 1973. 316 с.
10. Передрій І. Розбудова національної системи освіти в Україні за доби Центральної Ради: історичний аспект: монографія. Полтава: Вид-во Полтав. НТУ, 2009. 160 с.

11. Про переведення в життя семирічної єдиної Трудової школи // *Зб. Законів і Розпоряджень робітничо-селянського Уряду України і Уповноважених РСФРР.* 1920. № 18/23, № 26/28. С. 24-25.
12. Про навчально-професійно-технічну повинність // *Збірник Законів і Розпоряджень робітничо-селянського Уряду України і Уповноважених Р.С.Ф.Р.Р.* 1920. № 18/23, 26/28. С. 48-49.
13. Про шкільну повинність робітників соціального виховання // *Збірник Законів та розпоряджень робітничо-селянського Уряду України.* Харків, 1921. С. 67-68.
14. Система соціального виховання дітей в УСРР // *Збірник Законів і Розпоряджень робітничо-селянського уряду України і Уповноважених Р.С.Ф.Р.Р.* 1920. С. 872.
15. Сушицький Ф. Про вищі українські школи на Вкраїні // *Вільна укр. шк.* 1917. № 2. С. 108-109.
16. Фіцула М. Педагогіка: навч. посіб. Вид. 2-ге, випр., доп. Київ: Академ-видав, 2007. 560 с.
17. Юцишин І. Про нижчу школу на Україні // *Вільна Українська школа.* 1917. № 2. С. 94-98.

С. В. Полищук

Педагогическое образование Украинского государства в 20-е годы XX века

В статье автор анализирует состояние отечественного образования и школ в период создания и развития Украинского государства, которым является 20-е годы XX века. Обращается внимание на то, что образование в Украине во времена русского самодержавия практически была уничтожена, подчеркивается важность познания исторической правды, по ее возрождения.

Автор статьи отмечает, что инициатором развития национальной образовательной системы в 20-х годах были передовые политические деятели и представители украинской интеллигенции. Значительное место в статье уделено анализу тогдашних изданий, в которых известные педагоги-просветители (С. Русова, Г. Иваница, И. Юцишин, Ф. Сушицкий, С. Воробьев, А. Готалов-Готлиб, А. Костюченко, В. Кравченко и ряд других), указывают на необходимость реформирования системы образования в Украине.

Вместе с тем, в статье много внимания уделено исследованию тогдашних педагогических форм, непосредственно принимали необходимые решения и постановления по возрождению и развитию национальной системы образования и школ, а именно: решением и постановлением I Украинского педагогического съезда, и Всеукраинского учительского съезда, II Всеукраинского учительского съезда и другим.

В статье подчеркивается важность введения обязательного изучения предметов украиноведения в средних учебных заведениях и принятия Закона «Об обязательном обучения украинскому языку и литературе, а также истории и географии Украины по всех средних школах».

Одновременно автор обращает внимание на то, что развитие национальной образовательной системы и школ в Украине не проходило гладко. Так, уже начиная с 1926 года, российское правительство все больше вмешивается в образовательные дела Украины, навязывая ей свою образовательную пророссийскую систему, выдвинув «теорию борьбы двух культур».

На основе проведенных исследований, автор статьи подчеркивает, что после установления советской власти в Украине, выстроилась принципиально новая система народного образования и воспитания детей и молодежи – система «социального» воспитания.

Ключевые слова: школьничество, система, образование, съезды, обучения, воспитания, решения, учебные заведения, реформы, задачи.

S. Polishchuk

Pedagogical education in Ukraine in the 20-th years of the 20-th century

In the article the author analyzes the state of domestic education and schooling during the period of creation and development of the Ukrainian state, which is the 20-th years of the XX century. Attention is drawn to the fact that education in Ukraine during the Russian autocracy was practically destroyed, emphasizing the importance of knowing the historical truth and its revival.

The author of the article emphasizes that the initiators of the development of the national educational system in the 20-th were prominent political figures and representatives of the Ukrainian intelligentsia. A significant place in the article is devoted to the analysis of contemporary editions in which well-known pedagogues-enlighteners (S. Rusova, G. Ivanitsa, I. Yushchynshyn, F. Sushytsky, S. Vorobiev, A. Gotalov-Gotlib, A. Kostyuchenko, V. Kravchenko and others), indicate the need to reform the education system in Ukraine.

At the same time, the article focuses on the study of contemporary pedagogical forms that directly took the necessary decisions and decisions regarding the revival and development of the national system of education and schooling, namely: decisions and decrees of the Ukrainian Pedagogical Congress, and the All-Ukrainian Teachers' Congress, II All-Ukrainian Teachers' Congress and others.

The article emphasizes the importance of introducing compulsory study of subjects of Ukrainian studies in secondary schools and the adoption of the Law "On compulsory teaching of the Ukrainian language and literature, as well as the history and geography of Ukraine in all secondary schools".

At the same time, the author paints attention to the fact that the development of the national educational system and schooling in Ukraine did not go smoothly. Thus, already since 1926, the Russian government has increasingly intervened in the educational affairs of Ukraine, imposing on it its educational pro-Russian system, putting forward the «theory of struggle of two cultures».

On the basis of the conducted research, the author emphasizes that after the establishment of Soviet power in Ukraine, a fundamentally new system of people's education and upbringing of children and young people was built – the system of "social" education.

Key words: school, system, education, conventions, studies, education, decisions, establishments of education, reform, task.

Отримано: 3.09.2017